

ŽILINSKÁ UNIVERZITA V ŽILINE
DOPLŇUJÚCE PEDAGOGICKÉ ŠTÚDIUM

**AKTUÁLNY ODKAZ KOMENSKÉHO
VEĽKEJ DIDAKTIKY**

Ing. Miroslav PADYŠÁK

2002

AKTUÁLNY ODKAZ KOMENSKÉHO VEĽKEJ DIDAKTIKY

ZÁVEREČNÁ PRÁCA

Ing. Miroslav PADYŠÁK

Vedúci záverečnej práce: Doc. PhDr. Igor BUDINEC. CSc.

ŽILINA 2002

Vyhlasujem, že som túto prácu napísal samostatne pod odborným vedením
vedúceho práce s použitím uvedenej literatúry.

Vo Svrčinovci 23.3.2002

Ing. Miroslav PADYŠÁK

OBSAH

ÚVOD	1
1 HISTÓRIA VÝCHOVY A VZDELÁVANIA A KOMENSKÉHO NÁZORY	5
1.1 Výchova a vzdelávanie pred Komenským	5
1.2 Názory J. A. Komenského	7
2 AKTUÁLNY ODKAZ VEĽKEJ DIDAKTIKY	10
2.1 Úvod	10
2.2 Miesto človeka vo Stvorení	10
2.3 Harmonický rozvoj človeka – vzdelanie, mravnosť, zbožnosť	13
2.4 Prirodzenosť vzdelania, mravnosti, zbožnosti	16
2.5 Nutnosť, čas a miesto vzdelávania, mravnosti, zbožnosti	17
2.6 Chlapci a dievčatá	18
2.7 Všeobecné vyučovanie	19
2.8 Nevyhovujúce školy	19
2.9 Školy možno zlepšiť	22
3 DIDAKTICKÉ ZÁSADY VO VEĽKEJ DIDAKTIKE	25
3.1 Úvod	25
3.2 Zásady všeobecné, aby nastal výsledok	25
3.3 Zásady ľahkosti učenia sa	27
3.4 Zásady dôkladnosti učenia sa	30
4 DNEŠNÝ ZDRAVÝ UČITEĽ	32
4.1 Osobnosť učiteľa	32
4.2 Prevzatie zodpovednosti	34
ZÁVER	41

Motto: Môj Kristus vie, že moje srdce je také jednoduché, že mne je jedno, či učím, alebo sa učím, či napomínam, alebo som napomínaný, či som učiteľom učiteľov (ak by to bolo nejakým spôsobom možné), alebo žiakom žiakov (kde by som len mohol dúfať v úspech).

Veľká didaktika

ÚVOD

Pozri človek, kde to žiješ! Ako si narábal a kam si doviedol hrivny *Tebe* zverené? Šťastie poznáš iba ako pominuteľnú chvíľku, záblesky radosti prehlušuje škodoradosť a lásku..., škoda hovoriť.

Otrávil si vodu, vzduch, zem, oheň a pomaly otravuješ aj seba. To všetko so slovami na perách a výhovorkou na srdci, že to tak musí byť, že sa nedá nič robiť.

Človek už nevie odkiaľ prišiel, načo tu je a kam pôjde potom. Je už len zmietaný honbou za hmotnými pôžitkami, alebo slepým duševným uctievaním „akéhosi boha“, ktorému pripisuje všetky svoje slabosti a chůtky.

Hrá rolu herca filozofa, ktorý už nehľadá pravdu; psychológa, ktorý popiera základ svojej vedy nevierou v dušu; pedagóga, ktorý odovzdáva suché, nepoživatelné vedomosti.

Primerane tomu sa všetko snaží vtlačiť aj do svojich potomkov, aby pokračovali v jeho trápení a nemali šancu na lepší život. Moriť ich všakovakými poučkami a vecami pre život nepodstatnými, ale pripraviť ich na život, to nie!

Aká tu je rada?

Ťažká, lebo čím je človek obmedzenejší, tým má menší obzor a myslí si, že už všetko vie. A nechápe, že môže byť lepšie. Kde je staroveký filozof, ktorý svojim: „Viem, že nič neviem.“ ukázal šírku svojho obzoru, pretože čím sa viac otváral poznaniu, tým viac toho videl? Kde je Kristus, ktorý svojim: „Buďte ako deti!“ nám ukázal cestu prirodzenosti, jednoduchosti a pracovitosti? Niet ich. Zahrabali sme ich hlboko a vyvesili pokrivené klamlivé štíty vševedúcej vedy, slepej viery a pštroša v piesku.

Žijeme a uznávame pozlátko bez ceny a na zlato sme zabudli. Naozaj zabudli myslieť si, že svet takýto vždy bol, musí byť a bude!

Pre tých však, ktorí chcú vidieť a počuť prinášame krátku poradu o tom, aký človek už mal byť, ako mal vychovávať deti mu zverené a ako sa k tomuto cieľu dnes možno priblížiť.

Kto však počúvať nechce, toho prosíme, aby sa nehneval na náš odlišný názor, lebo vedie nás nutnosť viesť rozpravu o tom, aby kto chce osvieženie a ozdravenie našiel.

Skutočný život je len prítomný, lebo čo už bolo nezmeníme a čo bude to budujeme v prítomnosti. Núti nás však využívať múdrosť minulosti, osvetliť ju prítomnosťou a pripraviť tak pre budúce použitie.

Veľká didaktika znamenitého muža Komenského je takou zbierkou múdrosti, ktorá súčasným študentom hotová, využívaná dodnes slabo je. Lebo jej nasledovníci a súčasníci vyberali z nej iba to čo sa im hodilo, zabúdajúc a prehliadajúc korene a základy tejto knihy.

Tak sa i nedávno stalo, že citujúc na prednáške Veľkú didaktiku z voľajakého časopisu nám bolo prednesené, že Komenský chce mať človeka múdreho a mravného [1]. A nič viac! Bola vynechaná zbožnosť, ktorej Komenský kládol priečku z týchto troch najvyššiu! Čo potom ostane z minulej múdrosti, keď sa piliere vynechajú? Takáto stavba, dosvedčí každý architekt, spadne. Dnes je práve pred spadnutím.

Riešiac problémy zásad, metód, prostriedkov a nedôsledne cieľov vyučovania v súčasnosti sa lieči porezaný malíček pacienta chorého na srdce. Opäť každý lekár dosvedčí, čo sa stane s pacientom. Tu treba liečiť základ, srdce! Preto sa i my budeme zaoberať hlavne piliermi Veľkej didaktiky. Ďalej takými vecami, pri ktorých v súčasnosti srdce zabolí a ktoré už Komenský naznačil. Jedná sa napríklad o dôslednosť pri vyučovaní a už spomenutá zbožnosť.

Nepostihneme celú Veľkú didaktiku. Nie je to ani potrebné, pretože niektoré veci z nej sú už dnes takmer samozrejmosťou. Napríklad vzdelávanie všetkých a niektoré zásady (od bližšieho k vzdialenejšiemu). Ani múdre, pretože doba sa zmenila a kopírovať nechceme (napríklad výuka latinčiny). Ani možné pre našu obmedzenosť a nedostatočnosť vedomostnú, časovú a priestorovú.

Chceme sa tiež ospravedlniť iným znamenitým ľuďom a ich dielam, že ich tu pramálo zvažujeme a berieme do úvahy. Ale Veľká didaktika, perla podľa nás, postačuje na náš zámer ukázať výhľady, možnosti a riešenia súčasnosti v škole.

Prosíme o zhovievavosť, pre náš slohový štýl a nepresné vedecké pomenovania pojmov. Píšeme totiž spôsobom „čo na srdci to na papieri“. Dosiahneme tak väčšiu presvedčivosť, lebo predkladané veci pôjdu priamo k srdcu čítajúceho a nedovolíme ich zaškatuľkovať a pustiť iba k chladnému rozumu. Ďalej preto, lebo súčasné vedecké pojmy sú často iba prázdne, alebo pokrivené slová. Napríklad základný pojem: „didaktika“. Každý si pod ním môže predstaviť niečo iné, lebo vznikol iba dohodou. Inou vecou je, že keď niečo pomenujeme, už sme spokojní, myslíme si, že sme postihli celú vec a ďalej do hĺbky už nejdeme.

Tento štýl má byť tomu ochranou. Nejde nám teda o slávu, alebo o zachovanie súčasného ne-poriadku. Nechceme totiž ostať na stromoch a ostať opicami. Chceme zísť z nich, narovnať sa a hrdo kráčať ako človek, človek, ktorý si toto pomenovanie ešte zaslúži.

K vysvetleniu oslovovania „my“. Nevieme čo k tomu istému viedlo veľkého človeka Komenského, iba tušiť môžeme totiž, že to čo nás: Práca nie je výsledkom iba jedného človeka, ktorý je pod ňou podpísaný. On nesie iba najväčšiu zodpovednosť za jej napísanie a uverejnenie. Ostatní, ktorí mu pri tom pomáhali, totiž ľudia na zemi a na druhej strane, ktorí sa zaoberajú vecou podobnou myšlienkami prispeli. Myšlienka je tiež energia a citlivý človek ju dokáže zachytiť a využiť. Preto vydávame toto dielko ako výsledok spoločného úsilia všetkých tých, ktorí pracujú na podobnej veci a často ani o sebe nevedia. Teda „nás“.

Naostatok prosba:

Všetci ktorých oslovíme, pridajte ruku k potrebnému dielu, aby ste sa zachovali tak ako píše Veľká didaktika: „Ak nájde niekto niečo lepšie, nech urobí to isté, aby ho, ak by svoju hrivnu vložil do šatky a uschoval, nevinil zo zločinu Pán, ktorý chce, aby jeho sluhovia kupčili, aby každá hrivna vyložená na stôl, získala iné.“ [2]

A ešte venovanie:

Všetkým ľuďom dobrej vôle ochotných a schopných priložiť ruku a srdce k dielu na ozdravenie ľudstva.

1 HISTÓRIA VÝCHOVY A VZDELÁVANIA A KOMENSKÉHO NÁZORY

1.1 Výchova a vzdelávanie pred Komenským

Človek od nepamäti mal potrebu poznávať nové veci, je to jeho prirodzenosť. V dávnych dobách sa učil prirodzene, jednoducho týmito spôsobmi:

- pozorovaním prírody, teda rastlín, zvierat, neba, hviezd, behu času, získaval základný prehľad svojho okolia a učil sa využívať dary prírody
- človek bol užšie spojený s prírodou, bol citlivejší, mohol teda vnímať bytosti prírody. Napríklad elfov stromov a kvetín a rusalky potokov a prameňov. To bol ďalší zdroj učenia, ktorý mu sprostredkoval návody na spracovanie rastlín, kože, ako i využívanie pôdy. Dnes sú tieto a podobné bytosti v rozprávkach. Preto na nás opravdivé rozprávky tak podivuhodne, poučne a až clivo pôsobia, je to naša stratená schopnosť.
- vídaval tiež vyššie bytosti, ktoré dnes zaradujeme do rôznych mytológií a voláme ich bohmi. Od týchto preberal múdrosti hlbšie a dôležitejšie. Napríklad organizáciu spoločnosti, pestovanie cností
- prirodzenosť zaručovala užšie spojenie s oným svetom. Učením sa od duší, ktoré nemali pozemské telo sa získavali potrebné poznatky pre všetky oblasti života.

Táto doba, zlatý vek ľudstva bola dobou radostnou a šťastnou, pretože človek bol aký mal byť. Harmonicky spolupôsobil na vývoji a podporoval ho.

Žiaľ, človeku nestačilo spolupracovať a dostávať to čo potreboval a čo ho robilo šťastným. On sám chcel určovať, čo je správne a čo nie. Začal byť povýšenecký voči ostatným tvorom, nútil ich do svojich prác, bol požadovačný. Jednoducho opustil prirodzenosť.

S človekom to išlo dole k horšiemu. Prikláňal sa iba k hmote, jemnejšie vyššie svety ho prestali zaujímať, hrubli jeho cnosti a schopnosť vyciťovať jemnejšie bytosti. Zužoval sa obzor jeho chápanosti a vekmi sa z neho stal súčasný materialista. Na svojej ceste viedol a vedie všetko ku katastrofám. Napríklad zánik Atlantídy spôsobil človek nútením bytostí do neprirodzených činností, ktoré sa proti nemu postavili na odpor. [3]

Písaná história pozná takmer už iba boje a útlak človeka človekom. Začalo platiť smutné: „Človek človeku vlkom.“ Trvá to už tisícročia a pomaly sa zabudlo, že bolo lepšie a že lepšie môže byť.

Tak už v živote Konštantína a Metoda v staroslovienskej zemi sa zdôrazňuje boj za právo dosahovať vzdelanie. [4] Tu si treba povšimnúť dve veci:

- namyslenosťou ľudí bolo Slovo prinesené Kristom podávané iba tromi jazykmi (hebrejsky, latinsky, grécky) s tým, že ostatné jazyky sú nehodné a nespôsobilé. Starosloviencina bola teda iba štvrtým jazykom, ktorým sa mohlo hlásať Slovo Božie. V niektorých cirkvách dokonca doteraz občas slúžia latinsky. Porozumenie veriacich je takmer nulové.
- pod vzdelaním sa myslelo predovšetkým vzdelanie náboženské. [5] Znamená to, že vzdelanie bolo poháňané Slovom Božím. To prvé, najdôležitejšie bola pre človeka zbožnosť, teda snaha o to žiť podľa tohoto Slova. „Kňazi boli vtedy v západnej Európe jedinými ozajstnými vzdelancami.“ [6] Obsah svetského vzdelávania, sedem slobodných umení (gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometria, astronómia, muzika) bol akýmsi predstupňom teologického vzdelávania. [7]

Z toho by malo vyplývať, že človek sa držal výroku Biblie: „Hľadajte najskôr kráľovstvo nebeské a všetko ostatné vám bude pridané!“ Žiaľ, držal sa toho iba povrchne, čo dosvedčujú dejiny cirkví, lebo to „ostatné“ nám pridané nebolo! Dosvedčuje to aj spôsob vtedajšieho vzdelávania: strnulý dogmatizmus, ovplyvňovaný často mocenskými zámermi; mechanické pamäťové učenie, ako požiadavka slepej viery; krutá disciplína ako punc toho, že sa neslúži Láske Božej, ale niečomu inému (pýche, vládychtivosti). [8]

Vyskytlo sa i viacero pokusov o očistenie cirkví. Príklad zlikvidovania Katarov (kacírov), svedčí o úplnej strnulosti cirkví a neschopnosti prijať očisťujúce podnety. Kacíri totiž v preklade znamená „čistý“. Teda cirkev odmietla čistotu a prirodzenosť a ponechala si slepú vieru s dusnom svojej filozofie – scholastiky.

Ďalším príkladom je pôsobenie Majstra Jana Husa. [9] Stál na čele úsilia o obrodu spoločnosti a cirkví, ktoré významne zasiahlo aj školstvo a výchovu. Napríklad Jednota Bratská zostavovala „pravidlá starostlivého, láskavého, ale triezveho a pevného vedenia mládeže.“ [10]

1.2 Názory J. A. Komenského

Komenský bol vyvrcholením husitstva. Svoj podnet na univerzálnu výchovu a vzdelávanie vložil Komenský do svojho celoživotného diela: **Všeobecná porada o náprave vecí ľudských**. [11] Toto veľdielo nebolo dokončené. Píše o možnosti obrody celého ľudstva, ktoré by sa dosiahlo harmonickým a mierovým spolužitím všetkých národov. Teda výchovu a vzdelávanie Komenský používa iba ako nástroj. Nástroj na nápravu, na obnovu ľudstva!

Túto nápravu určuje cieľ a obsah života. Podľa Komenského: „stať sa skutočným človekom, t.j. tvorom, ktorý je nadaný schopnosťami a má možnosť ovládať prírodu, ale aj seba, aby mohol byť vzorom ostatným, aby všetci žili vo vzájomnej láske a úcte.“ [12]

Tomuto podriadiť celý svoj Pansophický systém, vvedenie človeka, ľudstva do Všemúdrosti. Uznanie a podriadenie sa človeka Vôli Božej, zosúladienie svojej ľudskej vôle s ňou. [13]

Všeobecná porada sa skladá zo siedmich nadväzujúcich dielov:

- Všebudenie (Panegersia) – otváranie očí ľudstvu. Aby uznali, že žijú nesprávne, že zmena je nutná a pri dobrej vôli je možné zlepšenie.
- Všeozharenie (Panaugia) – ukázanie a vysvetlenie cesty, metódy ako treba rozoznať, čo je vo svete zlé a ako dosiahnuť osvietenie, nápravu.
- Vševeda (Pansophia) – je jadrom Všeobecnej porady, je to „jednotný systém ľudského vedenia a vzostupného vývoja človeka k tvorivosti, ktorou človek ovláda prírodu a dochádza k sebaovládaniu“ [14] Rozdelená je do ôsmich svetov alebo častí: (možný, pravzorový, duchovných bytostí; hmotný, ľudskej práce, mravný, duchovný, večný). V každom svete ukazuje pochybenie človeka a nutnú nápravu. Dáva tým, celkový prehľad o zmysle života človeka a jeho smerovaní vo všetkých jeho premenách bytia. Pretože tu opisuje jemnejšie svety, ktoré existujú nad našim hmotným svetom, v ktorých sme kedysi putovali a ešte putovať budeme.
- Vševýchova (Pampaedia) – ukazuje ako výchovne pôsobiť vo všetkých obdobiach života, na všetkých ľuďoch, od narodenia až do smrti, ba aj predtým a potom. Stálou výchovou treba rozvíjať vnútorné a vonkajšie sily človeka v činnom živote, čoho výsledkom je *životná múdrosť*.

- Všemluva (Panglottia) – podporiť Všenápravu treba univerzálnym jazykom, ktorý by uľahčil medzinárodné vzdelávanie a spoluprácu.
- Všenáprava (Panorthosia) – návrhy na konkrétne uskutočnenie nápravy v rodinách, cirkvách a štátoch.
- Vševýzva (Pannuthesia) – povzbudenie všetkých, aby začali a pracovali na všenáprave.

Je to ohromné a úžasné dielo, ktorého náhľad sme tu ukázali. Komenský ako kométa vletel do vtedajšej spoločnosti. Bol to človek, ktorý musel mať génia, bytosť vedľa seba, ktorá mu veľa vecí našepkávala. Inak sa totiž nedá vysvetliť obrovský rozsah a hlavne múdrosť jeho diela.

Už jeho historickí nasledovníci, napríklad Felbiger [15], sa naňho odvolávali, ale iba povrchne. Felbiger ustrnul na formálnosti a dogmatickom pamäťovom učení.

Až dodnes sme z Všeobecnej porady pochopili iba čriepky a ešte menej sme toho použili. Všenápravu sme zúžili na výchovu a vzdelávanie. Toto vzdelávanie však nevychádza z potreby obnovy spoločnosti, ale naopak. Chorá spoločnosť si určuje cieľ a obsah výchovy a vzdelávania. Teda školy prispôsobujú a produkujú mladých ľudí pre potrebu spoločnosti.

Navyše z tria výchovy a vzdelávania – vzdelanie, mravnosť, zbožnosť sme zbožnosť vyradili takmer úplne a mravnosť je napokraji. Teda zaoberáme sa vzdelaním, ktoré Komenský považoval za to najľahšie a najmenej významné.

Teraz sa bližšie pozrieme na Komenského pedagogické názory. Všetky najvýznamnejšie sú uvedené vo **Veľkej didaktike** (podrobne o nej v ďalšej kapitole). Tieto názory vychádzajú z celkového náhľadu na človeka, spoločnosť a ich potreby.

Asi najvýznamnejšou je trojpožiadavka vzdelávať všetkých, všetko a naskrze:

- všetkých – mládež, dospelých; chudobných, bohatých; málo nadaných, nadaných; všetky národy a stavy
- všetko – múdry výber zo všetkých vecí, ktoré sú pre človeka potrebné, podstatné (nie encyklopedizmus) a ktoré sú vzájomne úzko prepojené
- naskrze – dôkladne, prijímaním všetkými potrebnými zmyslami a takisto všetkými potrebnými cvičeniami na dokonalé pochopenie a využitie [16]

Z tejto trojpožiadavky vyplývajú ďalšie podrobnejšie požiadavky, názory na výchovu a vzdelávanie zahrnuté v Komenského dielach:

Dvere jazykov otvorené – konkrétna predstava pansophického vzdelávania v učebnici jazyka (latinčina). Sto krátkych kapitol opisuje najdôležitejšie veci a javy zo skutočnosti (prírodné, ľudské, duchovné). Obsah postupuje od hmotných vecí, ako najľahšie poznateľných, cez človeka, jeho telesnú a duševnú prácu, k duchovnu, teda predstavám človeka o svete. Jazyková postupnosť bola podobná: jednoduchšie jazykové prvky, vety, súvetia.

Učebnica sa snažila zachovať jednotu vecnej skutočnosti, myslenia a reči, pretože dovtedy sa od seba odtrhovali. Kniha ho preslávila po celom vtedajšom svete. Komenský k nej vydal aj návod pre učiteľov – aby sa harmonicky vzdelávali: rozum, reč a ruka.

Škola hrou (Schola ludus) – zdramatizovaná učebnica Dvere jazykov otvorené do ôsmich hier. Týmito divadelnými hrami zabezpečil – povzbudenie žiakov do učenia, priblíženie školy k životu, záujem rodičov a iných činiteľov.

Svet v obrazoch (Orbis pictus) – 150 kapitoliek s obrázkami, ktoré ukazovali najdôležitejšie veci a javy sveta okolo človeka (v latinčine a materinskom jazyku). Metóda tejto učebnice bola veľmi účinná, používala sa až do 19. storočia. [17]

To bol kratučký pohľad do obsiahleho diela myšlienkového a knižného veľkého človeka Komenského, z ktorého dodnes čerpajú: pedagógovia, filozofi, teológovia, historici, filológovia a ďalší.

2 AKTUÁLNY ODKAZ VEĽKEJ DIDAKTIKY

2.1 Úvod

V nasledujúcich riadkoch sa pokúsime múdrosť Veľkej didaktiky osvetliť svetlom prítomnosti a ukázať možnosť a nutnosť jej terajšieho a budúceho použitia. Tieto výklady si nerobia nárok na neomylnosť, budeme sa však snažiť ukázať čo najprírodzenejším spôsobom (podľa zákonov prírody) medzery súčasnej školy a navrhnúť riešenia. Čo tu podávame je výsledkom nášho presvedčenia a nášho vnútorného cítenia, že to tak je. Majú byť zamerané na tie časti Veľkej didaktiky, ktoré už Komenský novátorsky zamýšľal, ale ktoré ani dodnes nenašli uplatnenie, napriek ich nutnosti a prospešnosti.

Vo venovaní Veľkej didaktiky sú ponosy na skazenosť ľudstva a na slepotu ľudstva, ktoré to nechce vidieť. [18] To platí i pre dnešok, ktorý nie je mravným (a vôbec už nie zbožným) pokrokom. Zdanlivý pokrok vidieť iba z úzkeho materialistického hľadiska, napríklad v technike. Okrem nej však upadá takmer všetko – mravnosť, zbožnosť, rodina, škola, štát, cirkev.

Veľká didaktika však naznačuje aj útechu: Svet stvorený Stvoriteľom je dokonalý, so spravodlivými zákonmi. Odklonil sa od nich iba človek, keď tisícročia konal svojvoľne a nesprávne. Ak sa človek opäť bude snažiť žiť podľa zákonov prírodných, Božích, môže postupne napraviť svoje pochybenia a žiť život šťastnejšie.

Najlepšie je začať u mládeže. Pretože ohybné mladé prúty ľahko narovnáme, oproti starým tvrdým konárom, ktoré sa poľahky zlomia. Preto ak by niekto chcel pokračovať v Komenského Všenáprave musí na prvých miestach počítať so správnou výchovou a vzdelávaním mládeže.

2.2 Miesto človeka vo Stvorení

Človek vyšiel z Raja ako nevedomé semienko. Vyhnala ho túžba po poznaní seba a Stvorenia. Preputoval svety smerom nadol až k tejto Zemi, kde sa narodil. Tu mu je poskytnutý určitý čas, aby sa v premenách života vyvinul na sebavedomého, cnostného, pracovitého, prirodzeného ľudského ducha. Po ukončení vývoja preputuje svety smerom

nahor až do Raja, do svojho domova, do Kráľovstva nebeského, kde bude žiť v blaženej činnorodej práci naveky. [19]

Nie každý sa však do Raja vráti, ako nám hovorí Podobenstvo o rozsievачovi. [20] Pretože niektoré vysiate semená sa neuchytia a zahynú, alebo pre iný dôvod nevydajú plody. Tak isto človek, ktorý sa nerozvíja, alebo sa rozvíja nesprávnym smerom nie je upotrebitelným plodom. Sám sa vylučuje zo šťastia a z Raja, lebo voľba bola na ňom. Po skončení všetkých dní bude jeho vedomie bolestne rozomleté a do Raja sa vráti iba nevedomé semienko, ktorému bude daná nová možnosť k vývoju.

Z predchádzajúceho vyplýva, že posledný cieľ človeka je mimo tohoto pozemského života. [21] Je dlhodobo neznesiteľné a zbabelé myslieť si, že pozemskou smrťou sa pre človeka všetko končí. Nebolo by rozdielu v konci života dobrého a zlého človeka, pretože žiaden by nedostal odmenu. Týmto by život strácal zmysel, cenu.

Takisto je nesprávna myšlienka, že dieťa sa rodí čisté a je ako nepopísaná tabuľa, že jeho bytie zrodením začína. Potom by bol bezo zmyslu krátky život niektorých detí. Navyše deti ukazujú úplne odlišné danosti, ktoré sú výsledkom, plodmi minulých životných premien.

Tak je naša pozemská škola ako ľudský život:

- *jednotlivé triedy pre žiaka sú jednotlivými ľudskými životmi pre človeka* – v každej triede od žiaka budú požadovať viac ako v predchádzajúcej, takisto aj od človeka v každom ďalšom živote bude požadované viac
- *knihy a zošity pre jednotlivé ročníky sú pozemské telo a rozum pre človeka* – každý ročník začína žiak s novými knihami a nepopísanými zošitmi, takisto človek dostane nové pozemské telo a rozum, ktorý si nič nepamätá z predchádzajúceho života (žiak si predchádzajúci ročník pamätá, takisto človek si predchádzajúci život pamätá aj keď kvôli materializmu iba veľmi málo a prejavuje sa iba v danostiach)
- *škola má určitý počet ročníkov na vzdelanie žiaka, takisto človek má určitý počet životov na zdokonalenie seba* – ak žiak nezvláda učivo, nedôjde do posledného ročníka a je menej potrebný pre spoločnosť, takisto ak sa človek nevyvinie za určený čas je pre Stvorenie nepotrebným plodom
- *školské prázdniny sú ako medziobdobia medzi životmi na onom svete* – prázdniny umožnia oddych a iný pohľad na život žiaka, presne ako medziobdobia medzi životmi pre človeka

- *maturita alebo výučný list žiaka sú ako vyvinuté danosti a cnosti človeka* – maturita zabezpečí žiakovu osožnosť v ďalšom živote, takisto vyvinuté danosti a cnosti určujú osožnosť človeka a umožňujú vstup do Raja
- *vzdelávanie v dospelosti je ako radostné učenie sa v Raji pre ďalšie činnosti* – vzdelávať sa treba neustále, ale v dospelosti (alebo v Raji) sme už plnohodnotní ľudia za seba zodpovední.

Súčasný pohľad na začiatok a koniec pozemského života je iba výsledkom tisícročia trvajúceho prikláňania sa človeka k hmotnému, pozemskému.

Kedysi to bolo iné: Duch, jadro človeka, to čo v človeku cíti a prežíva malo kedysi za sluhu rozum, ktorý mu mal uľahčiť život na Zemi. Duch človeka *vie* čo je dobro, krása, spravodlivosť, láska.

Rozum, ako produkt mozgu, ako nástroj, *vie iba* čo je osobný prospech, móda, požadovačnosť bez plnenia si povinností, zmyselnosť. Rozum teda pre svoje prirodzené hranice (je iba produktom hmoty) zúži všetky pojmy a keď nie je ovládaný duchom všetko zvrhne.

My ľudia sme za svojho pána ustanovili dobrovoľne rozum. Sluhu sme vymenili za pána. Nestačilo nám šťastie, my sme chceli určovať čo je správne a čo nie. Chceli sme vylepšiť zákony stvorené Stvoriteľom, chceli sme byť múdrejší ako Stvoriteľ!

Teraz prežívame dôsledky tohoto rozhodnutia. Všetko vidíme a poznávame iba cez zúženú štrbinu svojho rozumu neschopného vidieť celok. Pritom si myslíme, že vidíme najviac ako sa dá a všetko čomu nemôžeme po-rozum-ieť odsúvame do iracionality. Podľa mienky nášho rozumu do niečoho neplnohodnotného, do niečoho čím sa nehodno vážne zaoberať a vážne to brať.

Iracionalita, lepšie povedané nad-rozumnosť, je oblasť vlastného prežívania človeka, oblasť neporovnateľne širšia ako rozum. Ak sa človek *vie* podľa nej riadiť správnejšie sa rozhoduje, tvorí krajšie a trvalejšie veci, je živší a teda šťastnejší. Ba čo viac, prežívanie človeka, jeho cit, dokáže vôbec prijať a pochopiť hodnoty ako sú: spravodlivosť, láska a čistota.

Rozumár (racionalista) toto nedokáže, preto pod spravodlivosťou chápe iba ľudský dohovor vyjadrený v zbierke písaných zákonov. Lásku chápe ako telesnú náruživosť a čistotu (prostotu) chápe ako prebytočnú, ako príťaž.

Podobne je to s uznaním Raja a Stvoriteľa. Raj je mimo chápanosti rozumu, lebo je vysoko nad hmotným svetom, preto ho racionalista nemôže uznávať (iba ak slepou vierou). A Stvoriteľ, ten je nad chápanosťou aj obyvateľov Raja, tým menej obyvateľov Zeme vzdialenej od Raja a ešte menej materialistu ešte užšie obmedzeného.

Každý kto uznáva iba rozum (racionalitu) sa dobrovoľne priznáva k svojej chcenej obmedzenosti! Takým je každý skutočný materialista, je jedno, či to je politik, robotník, kňaz, umelec alebo učiteľ a je jedno či si obmedzenie prizná alebo nie. Keďže o svojom obmedzení nevie, ale vidí jeho hranice, myslí si, že je na vrchole možného poznania. Z toho dôvodu potom vnucuje svoje postoje a poznanie ostatným ľuďom inej mienky, teda okrem iného aj deťom jemu zvereným.

Panstvo rozumu namiesto služby rozumu duchu je hlavným zlom na tejto Zemi. Všetko zužuje, kriví, utláča, nenechá voľne dýchať. Z neho potom vystupujú takmer všetky ostatné zlá.

Riešením tohoto neradostného a zahanbujúceho stavu je návrat k ozajstnej prirodzenosti. Teda vláde ducha a službe rozumu. O to isté, ale vyjadrené inými slovami bola snaha vo Všeobecnej porade o náprave vecí ľudských od Komenského.

2.3 Harmonický rozvoj človeka – vzdelanie, mravnosť, zbožnosť

Ako sme v predchádzajúcej podkapitole ukázali jeden pozemský život je ako jeden ročník v škole. Tomu treba prispôbiť výchovu a vzdelávanie človeka zohľadnením nasledujúceho:

- *každé dieťa je na inom stupni duchovného vývoja* – hoci sme mali všetci rovnaké možnosti na vývoj, niekto príležitosti využil, ale iný nie. Preto nemožno čakať a požadovať od všetkých rovnaký výkon. V dnešných školách sa rozdielny prístup k žiakom uplatňuje, ale bez poznania základných príčin rozdielov. Na menej nadaných žiakov sa netreba hnevať. Ak niekto tisíc rokov zameškal, tak my to za jeden rok nedobehneme, ale aj tak mu môžeme pomôcť primeranými požiadavkami. Naopak nadané deti môžu byť duchovne vyspelejšie ako ich učiteľ, ktorý ich nemusí chápať. Musíme však pripomenúť, že *neplatí*: ak sa žiak lepšie učí je duchovne vyspelejší. Toto vyžaduje väčší nadhľad. Vidno tiež, že pozemská staroba nie je mierkou múdrosti človeka.

- *každé dieťa ma iné životné úlohy*, ktoré sú značne závislé na stupni duchovného vývoja – jedno sa má napríklad starať o chorých, kým iné má maľovať obrazy. Preto nie každému vyhovuje dnešná škola, nie každý je v nej úspešný alebo dokonca schopný či ochotný dokončiť ju. Ako príklad poslúži Einstein. Žiaľ, strnulosť dnešnej školy málo napomáha či už nadaným deťom, alebo deťom so osobitnými požiadavkami na vzdelanie.

Dieťa ešte nie je plnohodnotný človek za seba zodpovedný, preto má ochrancov a vychovávateľov (rodičov, učiteľov, anjelov strážnych). Neplnohodnotný je preto, lebo duch, živé jadro človeka sa ešte nemôže naplno prejavovať, je akoby v hrade so zdvihnutým padacím mostom. V tomto čase čaká na vyvinutie pozemského tela, svojho nástroja.

Plné pôsobenie ducha človeka nastane nástupom pohlavnej sily, čo sa udeje v puberte. [22] Človek sa stáva za seba zodpovedným, dokonca aj pred pozemským písaným zákonom (v pätnástich rokoch).

Rozvíjať ducha pred jeho zjednotením s pozemským telom je nemožné, chýba k tomu cesta. Poznanie o Bohu a iné duchovné veci (napríklad zmysel života) dieťa nemá čím pochopiť. Ak by sme sa mu to snažili sprostredkovať (tak ako sa dnes často deje), stane sa to iba neučenou vecou a zvykom, čímisi vonkajším. Pri vstupe do dospelosti mladý človek musí tieto základné veci prehodnotiť. Ak to odmietne, vykoná nesprávne alebo vlašne, ostane v slepej viere (tak často dnes videnej v rôznych náboženstvách). Slepá viera ostane niečím vonkajším, čo bráni a prekáža rozvoju vnútorných síl.

Úlohou školy je teda pripraviť duchu dôstojný nástroj na pôsobenie a bývanie v hmotnosti a po vstupe ducha do činnosti tohoto viesť k múdrosti presahujúcej pozemský život.

Rozvíjať a pestovať treba: telo, dušu, ducha.

Pozemské telo – a všetko čo s ním súvisí:

- správny pohyb, stravovanie, hygiena
- primerané vedomosti a činnosti pre rozum, aby mohol byť človek nazvaný rozumným: aby vedel pozorovať a pomenúvať veci, poznať zariadenie sveta, silu živlov, zmeny času, hviezdy, živočíchy, rastliny, ľudské myšlienky, znalosť remesiel a jazykov. [23]

Duša – nehmotné obaly ducha, to čo ostane po pozemskej smrti na onom svete:

- pestovanie a oceňovanie krásy
- všetky umenia
- prirodzenosť vystupovania
- pochopenie a uznávanie ostatných ľudí a tvorov
- láska ku všetkému, k bytostiam, k ľuďom a k sebe samému
- skromnosť, usilovnosť, česťnosť, vernosť a ďalšie cnosti.

Duch – jadro človeka, to čo cíti, žije, rozhoduje sa a oživuje dušu a telo. Je to to najvyššie na Zemi a činí preto človeka pánom nad ostatnými tvormi:

- pochopenie a uznanie zákonov Božích (Božej Vôle)
- poznávanie celého Stvorenia, ako diela Stvoriteľa
- pochopenie zmyslu života (odkiaľ ideme, kam smerujeme a čo tu máme činiť).

Vzdelávať treba primerane všetky tri zložky, lebo sú tu na Zemi nerozlučne spojené. Každá zložka potrebuje iný obsah. Veľká didaktika to označuje ako: [24]

- vzdelanie – pre telo
- mravnosť – pre dušu, v súčasnej škole tomu hovoríme výchova
- zbožnosť – pre ducha, v súčasnej škole takmer chýba, okrajovo sa snaží cirkev, nazvať by sme to mohli pre dnešnú dobu *rozvoj ducha*.

Teda dnešný výchovno-vzdelávací proces postihuje dušu (výchova) a telo (vzdelanie) a duch (*rozvoj ducha*) sa zo školy vytratil. Škola, ktorá chce celostne rozvíjať človeka sa teda môže nazvať: školou rozvoja ducha, výchovnou, vzdelávacou. Namiesto dnešnej školy výchovnej, vzdelávacej.

Musíme upozorniť, že pod pojmom vzdelanie niekedy myslíme rozvoj všetkých troch zložiek (vzdelanie, mravnosť, zbožnosť). Je to kvôli tomu, že nevieme o zaužívanom slove na vyjadrenie všetkých troch zložiek. Snád by sa to mohlo nazvať: harmonický rozvoj človeka, prijímanie životných múdrostí alebo podobne.

2.4 Prirodzenosť vzdelania, mravnosti, zbožnosti

Človek začal svoju púť ako nevedomé semienko, alebo jadierko v Raji.

Každé semienko, napríklad stromu, má v sebe danú možnosť vyvinúť sa, v našom prípade na strom. Treba mu poskytnúť iba potrebné podmienky – pôdu, vodu, svetlo, živiny. Dovnútra do jadierka netreba pridávať nič, je tam už všetko potrebné na to aby narástol strom z konármi, listím, kvetmi a plodmi.

Takisto jadro človeka má už v sebe možnosť vyvinúť sa na zrelého človeka nesúceho plody. Treba mu poskytnúť iba podmienky. Pôdou pre človeka je narodenie sa na Zemi, vodou čerpanie z Božej Sily chuť do života. Svetlom poznanie zákonov a svojho okolia. Živinami sú všetky životné situácie učiace človeka, v radosti alebo žiali, životným múdrosťami.

V jadierku budúceho človeka je prítomná aj túžba po poznávaní a poznaní, chcenie vyvíjať sa a vyvinúť sa, vytvárať nové diela a zdokonaľovať svoje okolie.

Rozdiel medzi jadrom stromu a jadrom človeka je ten, že z jadierka buku vyrastie vždy strom buk (ak nezakrnie). Jadro človeka má však širšiu pôsobnosť. Môže si vyberať, ktoré danosti rozvinie, ktoré nie a ktoré zvrhne. Za to však nesie zodpovednosť: bude sa mať dobre a šťastne ak vyvinie cnosti alebo zle (život ho bude tvrdo obrusovať) ak sa nevyvinie, alebo nesprávne vyvinie.

Tu na Zemi sme teraz preto veľmi rozdielni, lebo sme sa tisícročiami rôzne namáhali vyvíjať. Jedným ide o skutočný pokrok a blaho ľudstva, druhým iba o svoju rodinu a tretím iba o svoje brucho. Prirodzená túžba po poznaní je preto zahrabaná u niektorých menej (či vôbec) a u iných viac.

Druhou vecou je to, že školy najväčšou mierou rozvíjajú iba rozum (teda telo), ktorý smrťou strácame a nestará sa o harmonický rozvoj celého človeka.

Z týchto dvoch dôvodov potom vyplýva, že nemôžeme očakávať v súčasnej škole túžbu po vzdelaní u všetkých detí. Napriek tomu ale vzdelanie, mravnosť, zbožnosť je ľudskou prirodzenosťou a nevidno ju iba u neprirodzeného človeka alebo v neprirodzenej škole.

Prirodzenosťou tu chápeme vymedzenie úlohy pre človeka (alebo iného tvora) prírodnými zákonmi (inak volanými Vôľou Božou).

2.5 Nutnosť, čas a miesto vzdelávania, mravnosti, zbožnosti

Zaiste je správne všetko to, čo napomáha k prirodzenosti človeka. Keďže je človeku prirodzené vzdelávať sa, vychovávať sa a rozvíjať si ducha, je dobré aj pozemské pomery uspošobiť tejto prirodzenosti. A to aj v tom prípade, keď sa človeku nechce. Preto sa majú vzdelávať všetci bez rozdielu nadania a ochoty. Iba treba zabezpečiť, aby to bol rozvoj harmonický. Preto je lepšie, ak má niekto nadanie pre nejaké remeslo (napríklad stolárske), aby sa vzdelával iba pri práci s drevom. Neosoží tu trápiť ho školskými vedomosťami. Takému postačí aj základ zo školy a môže byť v živote pri svojom remesle šťastný.

Bez vzdelania by však človek zakrnel, tak ako zakrnie ľudský duch bez vysokých cieľov. Nevzdelávané a nevychovávané dieťa sa nemôže stať plnohodnotným človekom.

Vzdelávanie má teda začať a prebiehať v mladom veku, lebo ten je na to určený. [25] Základné vzdelanie je časťou človeka, tak ako jednotlivé jeho údy. Ako sa postupne formuje telo s údmi a dospieva, tak sa má formovať aj vnútro človeka (vzdelaním, výchovou, zbožnosťou), teda vnútorné údy alebo schopnosti.

Platí: „Práca šľachtí.“ Malé dieťa sa učí pohybom narábať s telom a údmi, spevňuje ich a robí ich schopnými činiť sa (nohami chodiť, rukami držať). Väčšie dieťa sa učí vzdelávaním narábať s pojmami, cnosťami, zákonmi a tým spevňuje múdrosť v sebe.

Vzdelávanie v mladom veku má za úlohu:

- naučiť dieťa ovládať a rozumieť svojmu telu, vnímať okolie a komunikovať (spolucítiť) s ním
- zabezpečiť osvojenie si základného kultúrneho dedičstva spoločnosti, to čo už ľudia urobili a vymysleli (to je preto aby človek nemusel začínať objavovať vždy od začiatku)
- v mládeneckom veku sa zamerať určitým smerom, tam kde by chcel v dospelosti pôsobiť.

Dospelý má pokračovať vo vzdelávaní, ale zameranom na smer na ktorý je povoláný a na základné (duchovné) pravdy. Ostať iba pri rozumovom poznávaní znamená zastaviť sa vo vývoji. Znamená to iba formovať pominuteľnú hmotu (rozum) a to čo je večné a živé si nevšimnúť, nechať to chradnúť a živoriť. Rovná sa to premárneniu jedného pozemského života.

Vzdelávanie má prebiehať na mieste na to určenom, teda v škole. Pretože:

- napodobňovaním jeden druhého sa žiaci rýchlejšie učia
- učitelia sa učia od kolegov
- v škole sú vytvorené najlepšie podmienky – učebné pomôcky a podobne.

2.6 Chlapci a dievčatá

Vzdelávať sa majú chlapci a dievčatá, to je dnes našťastie samozrejmé.

Bližšie nás to však núti osvetliť pojem rovnoprávnosti, pretože dnes je v tom veľa zmätku a nezdravostí už na škole a neskôr i v celej spoločnosti:

- medzi ľuďmi má byť rovnoprávnosť, lebo všetci sme vyšli z rovnakého stavu (nevedomého jadierka v Raji)
- právo môže požadovať iba ten, kto si plní svoje povinnosti.

Z toho vyplýva:

- rovnoprávnosť má byť medzi mužom a ženou
- muž môže vyžadovať právo pre seba ak si plní svoje mužské povinnosti
- žena môže vyžadovať právo pre seba ak si plní svoje ženské povinnosti
- povinnosti muža a ženy sú rozdielne, ale rovnako dôležité! Bez žiadnej z nich by nefungovala správne rodina ani spoločnosť.
- muž nemá čo hovoriť žene do jej povinností a žena nemá čo hovoriť do mužových povinností
- ak muž plní ženské povinnosti, stáva sa zženštilým, neplnohodnotným mužom, lebo nerozvíja mužské danosti, ale ich potláča
- ak žena plní mužské povinnosti, stáva sa mužatkou, neplnohodnotnou ženou, lebo nerozvíja ženské danosti, ale ich potláča
- rovnoprávnosť muža a ženy *neznamená*, že muž aj žena budú ovládať a robiť rovnaké veci. Naopak je to na škodu, lebo je to proti zdraviu a určeniu jednotlivých pohlaví.
- zženštilí muži a mužatky sú karikatúrou človeka a tvoria chorú spoločnosť (najvypuklejšie to vidno na nesprávnej sexuálnej orientácii).

Znaky pohlaví ktoré je nutne zohľadniť pri vzdelávaní:

- žena (dievča) – je citlivejšia, jemnejšia, určujúca, vie *čo* robiť, je krkom, celé jej pôsobenie je pasívnejšie
- muž (chlapec) – je silnejší telesne, hrubší, vykonávajúci, vie *ako* robiť, je hlavou, celé jeho pôsobenie je aktívnejšie.

O tomto treba popísať ešte veľa kníh, lebo dnes na to spoločnosť veľmi chorľavie.

2.7 Všeobecné vyučovanie

Všeobecne to znamená, aby sa žiaci naučili všetko čo je pre nich potrebné. Teda múdry výber zo všetkých doteraz nazhromaždených poznatkov. Pritom treba harmonicky rozvíjať telo, dušu, ducha, lebo iba vtedy človek plní svoju úlohu a môže byť šťastný. Veľká didaktika preto hovorí: [26] „Nešťastné vzdelanie, ktoré neprechádza v mravnosť a pobožnosť! Lebo čo je vzdelanie bez mravnosti?“ „Vzdelanie u človeka necnostného je zlatý šperk na pysku svine. A ako drahokamy sa neusadzujú do olova, lež do zlata a oboje spolu krajšie žiari, tak vedomosti sa nemajú spájať s neviazanosťou, ale s cnosťami a jedno druhému pridá ozdoby. A keď k tým dvom veciam pristúpi pravá zbožnosť, bude dokonalosť dovŕšená.“

Toto môžeme doplniť príkladom nacistu, ktorý mal IQ 150 a vymýšľal ako hubiť protivníkov. A nakoniec každý vidí v svojom okolí (neraz na významných miestach) veľa inteligentných ľudí, ktorí však morálku neuznávajú, o pravej zbožnosti ani nehovoriac. Takí ľudia pôsobia nepríjemne a človek sa im vyhne, ak môže.

2.8 Nevyhovujúce školy

Čítajúc túto kapitolu vo Veľkej didaktike si človek môže myslieť, že to Komenský písal teraz a nie pred štyrmi storočiami. Preto budeme z nej viacej vyberať. [27]

Kde je škola, ktorá si dala za cieľ vychovať harmonicky rozvinutého človeka (nehovoriac o tom, že to niektorá dosiahla)? Nanajvýš sa zmohla na frázu: vychovávať v ideách humanizmu a demokracie.

Pod humanizmom sa myslí ľudskosť alebo služba ľudstvu, teda ľudskej spoločnosti. Lenže nie služba ideálnej, harmonickej spoločnosti, ale spoločnosti na akej sa ľudia dohodli. Spoločnosti zo všetkými sprievodnými znakmi rozumovej (obmedzenej) výstavby: útlak národa národom, vykorisťovanie človeka, povolenosť až tolerovanie nemorálnosti a nezákonnosti, vláda peňazí.

Pod demokraciou, vládou ľudu, si priemerný človek predstaví toto: každý si môže robiť čo chce, len sa mu na jeho prípadné nezákonnosti a nemorálnosti nesmie prísť. Teda demokracia – príspevanie každého človeka do spoločnej výstavby spoločnosti už asi neexistuje.

Takéto sú idey súčasnej spoločnosti a škola ich iba preberá. Spoločnosť určuje spôsob vzdelávania, jeho ciele (to platí vždy). Nestačí teda v žiadnom prípade reformovať školy nejakým programom z ministerstva. Budú to zmeny, ktoré iba málo prispedia k harmonickému rozvoju človeka (vzdelanie, mravnosť, pobožnosť), ale budú veľa stáť. Pretože chorá spoločnosť nemôže vytvoriť zdravú školu a nedá sa odizolovať škola od spoločnosti.

Zaiste, keby najlepší ľudia spoločnosti boli v školách ako učitelia, zlepšenie by nastalo. Ale... Tak ako je to dnes: Takmer nadarmo sa bude sebestlepší učiteľ snažiť vštepovať múdrosti do žiakov (osloví iba málo jedincov), pretože žiaci:

- vyjdú zo školy a na ulici vidia špinu
- prídu domov a v rodine sú nemorálnosti
- otvoria knihu, časopis... to isté
- pustia televízor... Sodoma Gomora
- idolom spoločnosti je zbohatlík bez práce
- najkrajšími chrámami nie sú domy Božie ale domy peňazí (banky)
- a veľa ďalšieho.

Preto už Komenský na to prišiel: Školu nemožno napraviť bez nápravy spoločnosti, teda človeka. Ba naopak náprava školy je len jeden z najdôležitejších bodov nápravy spoločnosti. O tom je jeho „Všeobecná porada o náprave vecí ľudských“, spomínaná v tomto spise vyššie.

Všetky chyby škôl, ktoré spomína už Veľká didaktika sú aj v dnešnej škole (radšej nehľadáme ďalšie). Zmenili sa iba formy, preto sa niekomu zdá, že sú to chyby iné. Vtedy aj teraz tieto chyby preberala škola od spoločnosti, lebo je jej časťou (čo musíme pripomínať stále dookola).

Sú to napríklad tieto chyby (porovnáme ich formu za Komenského a dnes):

- kedysi neboli školy všade, dnes niet peňazí na ich normálne fungovanie
- kedysi boli školy hlavne pre majetných, dnes na niektorú školu sa dostane žiak iba kvôli známostiam a úplatkom než so schopnosťami
- kedysi sa používala veľmi tvrdá metóda (mučiareň ducha), dnes tvrdosť hmotnej palice vystriedala tvrdosť požiadaviek a psychického nátlaku (tvrdosť učiteľovho srdca je rovnaká ako kedysi)
- kedysi sa vzdelanie podávalo pomätene a nesprávne, lebo to čo bolo treba obzvlášť vštepovať do duší (mravnosť, zbožnosť) to sa veľmi zanedbávalo. „O tieto bola, áno, vo všetkých školách menšia starostlivosť, takže väčšinou vychádzali odtiaľ namiesto tichých baránkov divé osly a neskrotné a bujné mulice, a namiesto povahy, spôsobilej pre cnosť, odnášali si len povrchnú uhladenosť mravov, akési pyšné cudzie šaty a pre svetské márnosti vycvičené oči, ruky a nohy.“ „Ale prečo sa v školách vôbec nedotýkali otázok dobrého života?“, [28] hovorí Veľká didaktika. Dnes je to navlas rovnaké: učiteľ tlačí do znechutených žiakov množstvo poznatkov, ktoré v živote ani z desatiny nevyužije. Zato o mravnosti, zbožnosti žiakom povedať nevie nič múdre, ba naopak sami žiaci robia problémy (mravnosti, zbožnosti) na vyučovaní.
- kedysi podávali vedomosti nie mierne po kvapkách, ale násilím vtlačali, dnes je to opäť takmer rovnaké
- kedysi sa sotva krmili mysle pravými jadrami vecí (ale iba kôrkami slov), dnes takisto sa opisuje hmotný povrch vecí, k ich jadru sa nejde
- kedysi štúdium latinčiny na školách trvalo roky, zato kadejakí kočiši, príštipkári pri kuchynských, vojenských a iných prácach sa sami naučili rozprávať plynule za niekoľko mesiacov. A dnes? To isté. Gramatika, slovíčka, ale potrebná znalosť jazyka až po rokoch.

Aký je tu teda pokrok? Všetci zažívame to čo trápilo už Komenského. Žiadna zmena!

2.9 Školy možno zlepšiť

Školy možno zlepšiť, ale nemožno na to použiť nejakú normu, zákon, zvýšenie platov alebo hocičo iné *vonkajšie*. Zmena musí prísť od človeka, z jeho vnútra, dobrovoľne. Pretože človek nemôže zmeniť nikoho iného iba seba. Iného maximálne z donútenia, a to nie je pravá a trvala zmena.

Takže každý jeden musí vstúpiť do svojho svedomia, hľadať a počúvať, čo treba robiť... A, že to čo sa vnútri ozýva (žiaľ u niekoho je úplne ticho) je výzva k lepšiemu životu ako to čo sa žije teraz. Keď to začne správne robiť jeden človek, slúži ako príklad pre ostatných, ktorí sa *môžu* pridať. Keď ich bude viac, či dokonca veľa, ozdravie aj spoločnosť, ktorú vždy tvoria iba jednotliví ľudia.

Zamýšľané kroky Veľkej didaktiky na zlepšenie škôl z pohľadu dneška:

- vzdelávať všetku mládež. Dnes treba dodať: odstrániť protekciu a úplatky (hlavne pri prijímaní na školy)
- zlepšiť všetky tri zložky učenia (vzdelanie, mravnosť, zbožnosť). To predpokladá zlepšiť u samotných učiteľov pravú mravnosť a zbožnosť (nie cirkevnictvo, na čo si aj Veľká didaktika sťažuje)
- vzdelávanie, ako prípravu na život dokončiť pred dosiahnutím dospelosti, aby čas, keď človek má najväčší tvorivý rozmach sa využil a nie zneužil na dratie školských lavíc
- aby vzdelanie prebiehalo bez bitia, tvrdosti, nútenia iba hladko, príjemne akoby samo od seba. Veľká požiadavka na učiteľa, aby mal prirodzenú autoritu, bol vzorom. Aby vzdelanie bolo iba potrebné, aby žiaci túto potrebu chápali a nasledovali.
- vzdelanie pravé, dôkladné a nie zdanlivé, nepotrebné. Aby dnešný žiak skôr vedel, prečo má byť slušný k iným a už menej to aká rieka tečie stredom Konga. Aby vedeli žiaci sami dôjsť ku koreňom vecí. Aby si deti vedeli tvoriť vlastné názory a nenasledovali iné. Aby ako hovorí príslovie: Nedávali sme chudobnému človeku rybu, ale naučili ho tieto ryby chytať.
- aby vzdelávanie bolo ľahké a potešujúce aj pre učiteľa (a to každý deň maximálne štyri hodiny!) Ľahko sa učí vtedy keď je spolupráca medzi učiteľom a žiakom. Dnes je to poväčšine márný boj jedného s druhými.

Opäť všetky úmysly Veľkej didaktiky sú nesplnené (ak áno, tak iba čiastkovo)! Je to preto, že všetky body vyžadujú zmeny v celej spoločnosti, teda zmena k lepšiemu vo vnútri veľkého množstva ľudí. A to je hlavná prekážka našej lenivej spoločnosti.

Potvrdiť a realizovať všetky požiadavky by preto znamenalo zaoberať sa dielom širším ako je Veľká didaktika, teda (viackrát spomínanou) Všeobecnou poradou o náprave vecí ľudských od Komenského. Preto aj naše zdôvodňovania často presahujú Veľkú didaktiku a idú ku hlavným koreňom ľudstva. Napriek tomu sa snažíme držať sa iba školy a vecí s ňou priamo súvisiacich, aj keď zo širšieho náhľadu.

Platí to aj o požiadavke Veľkej didaktiky: [30] Ak chceme zlepšiť školy, musíme zachovávať vo všetkom presný poriadok.

Poriadok znamená, že každý tvor, každá vec má svoje miesto a svoju úlohu, ktorú správne (poriadne) plní. V súčasnosti by sme to mohli nazvať harmóniou.

Tohto poriadku sa zriekol iba človek, je teraz pokriveným kolieskom, ktoré brzdi a ruší harmonický vývoj celého Stvorenia. Ostatné tvory si plnia svoje úlohy, len človek je neporiadny. Neporiadny učiteľ nesprávne učí, neporiadny murár stavia zlé domy, neporiadny úradník robí neporiadok v dokumentoch atď.

Navrátenie sa k poriadnosti (plneniu si svojej úlohy) človeka, spoločnosti a tým aj školy je riešením vlastne všetkých problémov. Odkiaľ sa naučiť tomuto poriadku? Odtiaľ, kde sa ešte zachováva! Teda od prírody! [31]

Ak chceme využiť v technike prírodný zákon, tak ho napodobňovaním preberieme a využijeme: od ryby sa učíme plávať, od vtáka lietať, z obehu nebeských telies sme vytvorili hodiny atď.

Preto ak chceme prirodzenosť v škole, treba ju brať z prírody (ako z najbližšej prirodzenej veci), keď už prirodzenosť v sebe nemáme, lebo sme ju zahrabali struskami (falošných chcení, vášní a pôžitkov).

V ďalšej kapitole preto vyložíme *zásady* vyučovania a učenia sa:

- všeobecné, aby nastal výsledok
- zásady ľahkosti
- zásady dôkladnosti.

Končíme túto kapitolu venovanú základným pilierom Veľkej didaktiky a jej odkazu pre dnešok. Sme si vedomí že:

- prinášame veľa nových pohľadov na vzdelávanie
- nové veci sa v strnulej spoločnosti veľmi ťažko presadzujú
- oslovením ľudí múdrejších od nás vylepšovanie škôl môže dôjsť k obohateniu
- niektorí ľudia s nami nebudú súhlasiť, tých prosíme, aby nám nechali náš názor, my im necháme ten ich
- vylepšenie školy by sa dalo napísať krajšie a lepšie, ale svedomie nás núti vyjsť na svetlo aspoň s takýmto dielkom, lebo iné sme neobjavili.

3 DIDAKTICKÉ ZÁSADY VO VEĽKEJ DIDAKTIKE

3.1 Úvod

Didaktické zásady sú: Najvšeobecnejšie a najdôležitejšie požiadavky, ktoré určujú charakter vyučovania. Majú všeobecnú platnosť a ich dodržiavanie je nevyhnutné pre efektívne vyučovanie. [32]

Zásady Veľkej didaktiky sú odpozorované od prírody a poskytujú tak návod na prirodzené vyučovanie. Dovolili sme si ich osvetliť súčasnosťou a preto sa budeme zaoberať tými časťami zásad, ktoré majú spojitosť s dneškom.

3.2 Zásady všeobecné, aby nastal výsledok

1. Dbat' na vhodný čas [33]

- vzdelávať v detskom veku
- učiť sa je najlepšie v ranných hodinách
- učivo rozdeliť primerane veku

2. Najprv pripraviť látku a potom formovať

- správna príprava na hodinu (plánovanie)
- ukázať najprv príklady a potom z nich vyvodit' poučky
- jazyky učiť čítaním, hovorením a nie gramatikou
- poznámka
 - dnes sú problémy s pomôckami, dobrými učebnicami, správnym plánovaním, aj s výukou jazykov

3. Žiakov treba na učenie najskôr pripraviť

- schybenie
 - učí sa skôr, ako sa oň vzbudí záujem
 - nečistenie mysle od rozptyľujúcich záujmov disciplínou a poriadkom
- náprava
 - prispôsobenie žiakov motiváciou

- odstránenie prekážok mysle
- poznámka
 - pri dnešnej forme vyučovania, keď má žiak aj osem rozličných hodín ho získať pre každú jednu je nemožné

4. Všetko po poriadku, nie veľa vecí naraz

- schybenie
 - preberanie veľa predmetov naraz
- náprava
 - venovať dlhší čas tomu istému predmetu, aby myseľ nemusela preskakovať
- poznámka
 - dnes sa to vôbec nedodríava, žiaci nedokážu sledovať toľko zmien za jeden deň a učia sa iba mechanicky (alebo za pomoci ťahákov)

5. Učiť najskôr jadro veci

- schybenie
 - učí sa veľký objem poznatkov bez pochopenia, iba mechanickým zapamätaním
- náprava
 - na prvom mieste je chápanie jadra veci, lebo z toho sa dá odvodiť ostatok
- poznámka
 - dnes sa málo dodríava, lepšie by bolo učiť menej, ale isto, teraz z veľkého množstva veľa úžitku nie je

6. Najskôr všeobecne, potom podrobne

- schybenie
 - vysvetľovanie jednotlivostí bez predchádzajúceho celkového náhľadu
- náprava
 - najskôr vysvetlenie celku v hrubých obrysoch a potom venovanie sa jednotlivostiam
- poznámka
 - v materialistickej vede sa nejde k jadrú (duchovnému) vecí a tak sa všeobecný prehľad nikdy nezíska

7. Všetko postupne krok za krokom

- schybenie
 - preskakovanie v logickej následnosti učiva a neurčenie cieľa
- náprava
 - presné určenie cieľov a dodržiavanie poradia (s uvažovaním všetkých predmetov)

8. Začaté dielo treba dokončiť

- schybenie
 - obchádzaním školy žiakmi, nechť dokončiť školu
- náprava
 - školy vylepšiť, aby harmonicky vzdelávali celého človeka
- poznámka
 - dnes je to veľký problém (odtrhnutosť školy od života, od potrieb a žiadostí žiakov)

9. Vyhybanie sa protikladov, pochybovaniu

- schybenie
 - podávať na začiatku výkladu sporné veci (mätenie žiakov, ktorí ešte nemajú základy)
- náprava
 - vhodný obsah učiva

3.3 Zásady ľahkosti učenia sa

1. Z začať učiť pred skazením mysli [34]

- schybenie
 - čím neskoršie sa začína vzdelanie, tým sa horšie odstraňujú nahromadené zbytočnosti
 - zmena učiteľa v jednom predmete núti odstraňovať to čo nám prekáža po predchádzajúcom učiteľovi
- náprava
 - začať vzdelávať mládež zavčas

- nemeniť učiteľov v jednom predmete
- poznámka
 - dnes sa začína skoro, ibaže predškolská príprava v rodine často zlyhá (nevychovávané dieťa)
 - učitelia sa pomerne často menia

2. Motivácia žiakov

- schybenie
 - nútenie do štúdia
- náprava
 - vzbudzovať záujem o vedomosti
 - používať metódu ľahkú a neznechucujúcu
- poznámka
 - dnes veľký problém, lebo žiakom sa nechce a učivo je nezábavné a nepravé

3. Všetko z vlastných princípov

- schybenie
 - namiesto základných princípov sa vysvetľujú závery
- náprava
 - každé učivo treba vtesnať do normy čo najkratšej, ale najpresnejších pravidiel
 - ku každému pravidlu pripojiť čo najviac príkladov, aby bolo jasné, kde všade sa dá použiť
- poznámka
 - materialistická veda sa nemôže dostať k princípom, lebo neuznáva jemnejšie svety v ktorých tieto princípy sú

4. Od ľahšieho k ťažšiemu

- schybenie
 - vysvetľovanie neznámeho neznámym (napríklad používanie veľa cudzích slov)
- náprava
 - najprv vysvetľovať veci najbližšie k chápaniu, potom vzdialenejšie
 - najprv cvičiť zmysly, potom pamäť, chápanie, tvorenie úsudkov

- poznámka
 - dnes je to veľmi rôzne a značne závisle od schopností učiteľa

5. Nijaké pret'ážovanie

- schybenie
 - prehnané množstvo požiadaviek a učiva
- náprava
 - primerané množstvo učiva, treba vhodne vyberať
- poznámka
 - jeden z najväčších problémov dneška

6. Nič prenáhlene

- schybenie
 - urýchľovanie učenia veľkým množstvom a rozmanitosťou
- náprava
 - menej hodín, ale kvalitných, menej predmetov naraz
- poznámka
 - naša uponáhľaná doba ide proti tomuto pravidlu (teda proti prírode)

7. Nič proti vôli

- schybenie
 - neprimerané nútenie zvládať učivo
- náprava
 - primerané požiadavky (ale prísne)
- poznámka
 - dnes sa núti do nepotrebných vecí

8. Všetko jasne a prístupne

- schybenie
 - nedostatočné vysvetlenie nepochopené žiakmi
- náprava
 - vysvetľovanie čo najjasnejšie, prijímanie učiva viacerými zmyslami
- poznámka
 - dnes často vídavané nedostatky, pretože učiva je priveľa

9. Všetko hlavne na praktické použitie

- poznámka
 - ukazovať žiakom praktické použitie, vždy keď je to možné

10. Všetko na jeden spôsob

- rozmanitosť metódy mátie žiakov, používať prevažne jednu, najlepšiu metódu
- poznámka
 - v súčasnosti sa ide opačným smerom, hľadajú sa lepšie metódy než tradičné

3.4 Zásady dôkladnosti učenia sa

1. Nezačínať nič so sa netýka veci [35]

- preberať iba vážne veci, iba to čo sa má použiť v živote

2. Nevynechať ani jedinú dôležitú vec

- formovanie žiaka úplne, aj mravnosť a pobožnosť

3. Pevné veci majú mať pevný základ

- motivovať žiakov
- najskôr načrtnúť ideu učiva

4. Hlboké základy

- vážne vzbudzovanie chuti do učenia

5. Všetko z vlastných základov

- otvárať žiakom porozumenie pre veci, z ktorého si sami žiaci nájdu jednotlivosti
- podľa možnosti neučiť z kníh, ale z neba, zo zeme, z dubov a bukov (poznávať veci samy a nie iba zo svedectiev iných)

6. Všetko dôkladne rozlišovať

- pre dôkladné pochopenie žiakmi

7. Všetko s ustavičným pokrokom

- neskoršie učivo sa má zakladať na už poznanom

8. Všetko prepojene

- učivo musí stáť pevne podporené dôvodmi a prepojené s ostatným do logického celku

9. Vnútorne a vonkajšie musí byť v úmere

- ak sa niečo pochopí, hneď treba rozmýšľať aké to bude mať využitie
- ak sa niečo pochopí, hneď to treba podávať ďalej (kvôli utvrdeniu)

10. Ustavične precvičovať

- kvôli dosiahnutiu dôkladnosti

4 DNEŠNÝ ZDRAVÝ UČITEĽ

4.1 Osobnosť učiteľa

Výsledky názorov Veľkej didaktiky a ďalších našich skúsenosti sme sa rozhodli zhrnúť do predstavy učiteľa aký by mal dnes byť. Je to zmena dôkladná, ktorá ak má byť pravá musí prísť zvnútra (ako píšeme na inom mieste).

Osobnosť učiteľa teda má byť:

1. prirodzená - pozná základné zákony prírody a vykonáva ich so samozrejmosťou.

- *zákon sejby a žne (zákon zvratného pôsobenia)*

Napríklad:

- ak som bol ja nepoctivý na svojich štúdiách a na skúškach som podvádzať, to isté mi budú robiť žiaci (vracia sa mi to)
- ak budem úprimný voči žiakom, priznám sa, že neviem odpovedať na ich otázku (a mal by som vedieť), tak môžem od nich očakávať opäť len úprimnosť pri neplnení ich povinností a nie výhovorky.

- *zákon tiaže*

Napríklad:

- ak vykonám mravný poklesok a žiaci o ňom vedia, tak v ich očiach klesnem (a nielen v ich), lebo som zaťažený vinou a strhávam ich svojim príkladom
- ak idem mravným príkladom (samozrejmým a nie pokryteckým), tak som v očiach žiakov vysoko a ťahám ich k sebe nahor.

- *zákon rovnorodosti (vrana k vrane sadá)*

Napríklad:

- ak som počas vyučovania nesústredený a myslím, kedy už bude koniec, tak v časti žiakov, ktorí sú k tomu náklonní podporujem to isté: nesústredenosť
- ak ma učivo, ktoré odovzdávam skutočne zaujíma, tak podobnú vlastnosť, záujem podporím u žiakov.

- *zákon pohybu (všetko čo chce žiť sa musí pohybovať vpred)*

Například:

- ak vyučujem strnulo svojím nemenným mechanickým spôsobom, tak vychovávam žiakov strnulých s množstvom vedomostí, ktoré nebudú vedieť použiť v živote
- ak vyučujem živo, pohyblivo, s dôrazom na pochopenie žiakmi, tak vychovávam žiakov, ktorí nové poznatky (aj mimo školy) budú vedieť v živote využiť.

- *zákon rovnováhy (ak chce človek mať práva, musí si plniť svoje povinnosti)*

Například:

- ak chceme, aby učitelia boli vyššie peňažne a morálne hodnotení, musia sa zlepšiť v plnení svojich povinností. (Ak sú ohodnocovaní nízko, tak to svedčí a nesprávnom plnení si povinností.)
- ak chce učiteľ, aby sa k nemu žiaci správali úctivo, musí sa tak správať aj on k nim (platí to samozrejme i naopak)

2. spravodlivá

- *hodnotiť výsledky práce s citom.* To znamená s najširším možným pohľadom na žiaka a jeho činnosti a nie iba povrchne.

Například:

- odpísaná domáca úloha vyzerá často krajšie, ako tá od ktorej bola odpisovaná. Pri písaní sa kladie dôraz na podstatu a pri odpisovaní iba na povrch. (Kvôli povrchnosti sa dá odhaliť.)
- práca robená so záujmom má „iskru“, cítiť to z nej, na rozdiel od práce vykonanej z donútenia.
- *hodnotiť odvážne (každého rovnakým metrom) a nepodľahnúť úplatku.* Zlé dôsledky neplnenia sú také zjavné a škodlivé, že niekedy sa nedá pochopiť dôvod takéhoto konania.

Dobré dôsledky:

- výchova k spravodlivosti
- výchova k odvahe konať iba správne
- zdravšie vzťahy v spoločnosti žiakov ako pri neplnení týchto zásad

Zlé dôsledky:

- výchova žiakov k nespravodlivosti
- strata motivácie učiť sa a poctivo pracovať
- ak som ja prijal úplatok, na inom mieste odo mňa úplatok budú čakať (vyžadovať)
- podpora namyslenosti a konania zla tých, ktorí úplatok dali.

3. láskavá

- *chápať problémy žiakov, vcítiť sa do nich a snažiť sa im pomôcť.* Žiak nežije dva životy: jeden v škole a druhý mimo nej, ale jeden previazaný život.

Napríklad:

- so vstupom ducha človeka do plnej činnosti (v puberte) mladý človek vidí všetku pokryteckosť, nespravodlivosť a sebeckosť sveta, ale nevidí ju v sebe. Stáva sa často voči dospelým nespravodlivým a prísne kritickým. Pomoc je v ukázaní dobrých stránok sveta, života a samotného mladého človeka ako i v samotnom príklade staršieho dospelého, ktorý chce skutočne kráčať týmito správnymi cestami.
- *dávať žiakom to čo potrebujú a nie to čo chcú.*

Napríklad:

- nenechať sa uhovoriť lenivosťou žiakov k tomu, aby sa robilo niečo iné ako sa robiť má
- vyžadovať od žiakov mravný život po všetkých stránkach je pre niektorých neprijemné, ale jedine možné, aby sa z nich stali normálni ľudia.

4.2 Prevzatie zodpovednosti

Kľúčom k zmenám v osobnosti učiteľa je priznanie si svojho dielu zodpovednosti. Priznať zodpovednosť za to čo žiakov učím, ako ich učím a ako sa k nim celkovo správam.

Za to či splním učebné osnovy zodpovedám štátu, ale za to akého človeka vychovám pre život zodpovedám tomu, kto mi ho v dôvere zveril. Teda rodičom a tomu, kto ho zveril im, teda Bohu.

Čo učím?

Každý učiteľ má určitú slobodu pri výbere obsahu učiva, jeho zložitosti, náročnosti a podrobnosti. Túto slobodu treba používať tak, aby sa k žiakom dostalo iba nutné učivo, ktoré rozšíri ich vedomostný rozhľad.

Pri veľkom rozsahu, alebo náročnosti je výsledok opačný: Žiaci sú z neho zmätení a dokážu sa učivo naučiť iba mechanicky. Učiteľ síce môže byť uspokojený, ak žiaci opakujú mechanicky presne jeho učivo, ale dôsledky toho sú: preťažovanie, myšlienková strnulosť, obranie o možnosť využívania učiva živote (praxi).

Ako učím?

Sloboda učiteľa je aj v tom ako učivo podáva. Či sa naozaj snaží, alebo len čaká na koniec hodiny. Pri snažení učiteľa je vhodné, aby sa odovzdával celý a aby hľadal existujúce spojenia učiva so skutočným životom. Lebo mohutné a všeobecné zákony, ktoré platia v živote sú obsiahnuté aj vo vedách. Vždy však vo veľmi zúženom spôsobe.

Napríklad: Zákon rovnorodosti. Ono: „Vrana k vrane sadá, rovný rovného si hľadá“, teda združovanie sa ľudí s podobnými záujmami.

Zákon platí samozrejme vo všetkých prírodných i spoločenských vedách. V histórii sú to časové obdobia, kedy tvorili naraz výnimoční skladatelia, maliari. V matematike rovnice. Vo fyzike príťažlivé zákony pri vytváraní látok. V literárnych formách ladné skladanie viet, ktoré sa k sebe hodia. V sociológii skupín. V psychológii, či pedagogike používanie príkladu ideálu či vzoru atď.

Ako sa k žiakom správam?

Vo vzťahoch učiteľ - žiak je obom stranám nechaná najväčšia sloboda. Dôvodom je to, že prežívanie vzťahu nie je možné rozumovými vedami jasne vysvetliť a teda nie je možné ani jasne stanoviť pravidlá. (Prežívame v duchu a ten rozumové vedy neuznávajú.)

Vzťahy patria k životu a nie k suchým vedomostiam a k učivu. Z toho dôvodu učiteľ pomocou vzťahov najúčinnnejšie a najviac formuje žiakov. Má tu najväčšie možnosti a teda i najväčšiu zodpovednosť.

Keďže však neexistujú nijaké učebné osnovy pre vzťahy a správanie sa medzi učiteľom a žiakom (alebo iba hmlisté) spoločnosť ich takmer ani neodmeňuje ani netrestá. Odmenu, alebo trest učiteľovi (i žiakom) teda sprostredkujú prírodné zákony (Božie mlyny), ktoré prevyšujú spravodlivosť i hojnosť odmien zo spoločnosti. V budúcnosti sa však i toto musí zmeniť.

Vo vzťahoch odovzdáva človek sám seba, takého aký je a nie iba naučenú škrupinu učiva!

Osobný príklad učiteľa, ktorý má pevný a správne vybudovaný hodnotový systém nenahraditeľne pôsobí na utvárajúci sa hodnotový systém žiakov!

Koľko požehnaní, alebo koľko ničenia to prináša je snád' jasné.

Ako nevyhnutnosť pre zdravú spoločnosť sa nám začína črtiť určitý typ učiteľa. Samozrejmosťou u neho je čisté cítenie Dobra a z toho vyplývajúcich morálnych zákonov, poznanie toho, čo ľudia (žiaci) potrebujú k šťastnému životu a vernosť svojej úlohe vychovávať ľudí (žiacov) k zdravému životu. K tomu sa pridružuje znalosť vied v ktorých učiteľ pôsobí a vzdeláva.

Jadro človeka, žijúci duch bude šťastný ak je zdravý, aj v materiálnej, či vedomostnej núdzi. Zato chorému duchu nepomôžu ku šťastiu ani všetky múdrosti sveta, ani všetky výdobytky techniky, či kreslo premiéra!

Zhrnutie

Sloboda učiteľa je teda široká a je na viacerých rovinách. Zo slobodou rozhodovania ide ruka v ruku aj zodpovednosť za rozhodnutia. Učiteľ teda nemôže povedať, že nie je zodpovedný za stav v akom sa žiaci, školstvo nachádzajú! Nemôže povedať, že ho nemôže zmeniť! Práve naopak!

Učitelia predsa vytvárajú školstvo a každý prispieva svojou trochou k jeho stavu! Hore hlavu, von z piesku! Ak nezačnú učitelia, kto zmení školstvo? Ak nezmeníme školstvo, akí ľudia dospejú po nás? Aspoň strach z toho by nás mal vyburcovať ku konaniu, ak už nič iné!

Rozvoj dobra v mládeži

Dobro plodí opäť dobro. Zlo plodí opäť zlo.

To je ďalší z prírodných zákonov, ktorý je nutné vedome používať (zákon kolobehu).

Ak šírimo okolo seba dobro v chcení, myslení, reči, konaní tak ono povzbudzuje k vytváraniu dobra u iných. Na konci kolobehu nám Božie mlyny (prírodné zákony) namelú to čo si zaslúžime.

Ak sme boli vypočítavo dobrí, tak sa nám vráti vypočítavosť ľudí voči nám s predstieraním dobra. Ak sme verili, že sme dobrí, ale v skutočnosti sme škodili, opäť sa nám vráti to, že ľudia v dobrej viere nám budú nechcene škodiť. Iba ak sme boli dobrí z presvedčenia a konali skutočne dobro môžeme počítať s tým, že nám osud prinesie šťastie, či už v dobrých ľuďoch, ktorých stretneme alebo v iných životných pomeroch.

Toto všetko prebieha ostrejšie pri práci s mládežou. Ostrejšie preto, lebo v puberte, pri prebúdzaní ducha človek reaguje spontánne a živo. Nemá na sebe ešte dostatočne hrubý plášť pokrytectva. Ak ... učiteľ alebo rodič nepotlačí pod hrozbou trestu túto „slobodu“ vyjadrovania. V tom prípade sa mládež utiahne do seba a vybíja sa mimo školy či rodiny.

Mládeži v puberte sa otvoria oči a uvidia všetko zlo vo svete, chcú ho zmeniť na dobro – teda chcú zmeniť celý svet. Neuvedomujú si však, že zmeniť môžu iba seba a len tak by sa im podarilo zmeniť čiastočne aj svet.

Preto, keď je mládež nepríjemná voči učiteľom, vidí a upozorňuje na ich chyby. A ak sa učiteľ urazí, dokáže, že chybu má a nechce si ju priznať. Dôležitejšie však pri tom je, že mladý človek upozorní iba na tú chybu, ktorú sám má! Ak by ju nemal, je mu u iných ľahostajná. Vadí mu smietka u iných a svoje brvno prehliada. Takto teda ľudia (nielen mladí) odhaľujú svoje vnútro.

Každá slabosť, sklon, vášeň je zvrhnutá vloha alebo dar.

Napríklad: Fajčenie vytvára v tele látky, ktoré sa vytvárajú aj pri zažívaní šťastia. Je to teda túžba po šťastnom živote, ale zvrhnutá. V mládeži teda treba podporiť každé hnutie ktorého cieľom je budovanie dobrých vlastností a zbavenie sa vlastných chýb (to je cesta ku šťastiu).

Iný príklad: Panovačnosť a utláčanie (šikanovanie) mladších je pokrivená schopnosť viesť iných, pomáhať mladším a tým im vládnuť. Takýmto mladým ľuďom je dobré

zveriť časť zodpovednosti za veci kolektívu a dať im možnosť v činnosti očistiť, či obnoviť ich dar. Im prejavovaná dôvera je tomu nápomocná.

Ak pri každej takejto slabosti učiteľ ukáže jej pravú, dobrú tvár, niektorí žiaci sa jej môžu chytiť a polepšiť sa. Ak by to bol iba jeden z tisíca, oplatí sa to robiť, lebo jeden vidiaci je viac ako tisíc slepých.

Inou stranou tejto mince je, že doteraz nevedeli ako sa polepšiť ale teraz už vedia. Ak sa aj tak nechcú meniť, preberajú plnú zodpovednosť za svoje konanie! Ba čo viac sú aj zodpovední za nevyužitie poskytnutej im pomoci.

Ľahšou, všeobecne známou ale rovnako dôležitou prácou je posilňovať dobré vlastnosti žiakov. Učiteľ sa má prirodzene radowať z pekných stránok žiakov. Má si dávať pozor, aby nemiestnou poznámkou nenarušil alebo nezrúcal ich ušľachtilé schopnosti.

Pri poklesku učiteľa si ho musí vedieť priznať a žiakom musí byť jasná jeho snaha o nápravu. Lebo učiteľ ak má viesť, musí byť pred žiakmi – duchovne, morálne, vedomostne. Žiaci to musia cítiť a vidieť, inak je výchova márna (vodu kázať a víno piť).

Platí: keď sa raduje jeden zo šťastia druhého oboch radosť sa násobí. Preto závist' stravuje, ale dobroprajnosť posilňuje. Ľudia to, žiaľ, poväčšine ignorujú, keď úspech chcú dosiahnuť iba oni a inému ho nedoprajú (nechcú spoločné blaho). Chovajú sa ako rakovinová bunka a tak aj dopadnú. Nemôžu byť šťastní, sami si to upierajú! V kolektíve žiakov je to podobné.

Pre žiakov platí: Spolužiakove šťastie je mojím šťastím. Prečo by som sa vlastne nemal spoločne radowať, že jednému ide matematika, inému technika, ďalšiemu slovenčina a mne niečo iné?

Dobré vlastnosti v ľuďoch sú niekedy potlačené pod maskou starostlivo budovanou, kvôli ktorej sa za ne hanbia! Preto treba ich každý maličký prejav objaviť (citom) a vhodne (nenápadne) ich podporiť. Potlačené dobro v človeku sú iskierky, ktoré po rozvinutí sa zmenia na plameň. Tento dokáže spáliť masky a iné strusky (zlé vlastnosti) na človeku. Lebo keď sa kúpe človek v šťastí načo sú mu záťaž?

Ako začať?

Učiteľ musí zmeniť postoje. Z chladného, vypočítavého, štvaneho materialistu sa má stať človek ducha: chápací, spravodlivý, láskavý voči všetkému a všetkým.

Treba podotknúť, že najväčšou časťou pravej lásky je prísnosť! Pretože ak máme druhých radi a chceme im pomôcť, dávame im to čo im skutočne prospieva a nie to čo by si oni sami priali! Veľmi sa to odlišuje od súčasnej podoby zmäkčilej nezdravej lásky v ktorej dnes žije ľudstvo a ktorá škodí.

Takúto zmenu v nás si nevšimavé okolie ani nemusí všimnúť. Rozhodujúci je však náš postoj a nie mienka okolia. Potom začaté treba rozvíjať, pracovať na sebe, premáhať svoju lenivosť a s citom odmeriavať či sme náhodou nezblúdili, či ideme stále správne.

Pozor si treba dať na náš vlastný *nesprávny* názor: „Ak sme sa rozhodli byť dobrí už sme sa aj dobrými stali.“ Je to sebaklam, lebo na to aby sme vyvinuli v sebe všetky dobré vlastnosti (doteraz zanedbávané) je treba dlhého času viacerých životov. Ale túto cestu za nás nikto nemôže prejsť, preto smelo vpred, lebo cieľom je vyzdravenie!

ZÁVER

Na záver by sme chceli doporučiť všetkým, ktorí sa cítia nesvoji, cítia, že by sa dalo žiť a učiť aj lepšie aby prenikli do múdrosti Veľkej didaktiky. Nie však povrchno, ale až k jej koreňom. Pretože kto pochopí základy, vystavia z nich ostatnú stavbu už sám. Tiež chceme doporučiť, aby si všímali život okolo seba a v sebe dôkladnejšie a pozornejšie, aby sa odstránila všeobecná povrchnosť a uponáhľanosť. Čo môžeme za to sľúbiť je práca spočiatku ťažká, ale neskôr radostnejšia a radostnejšia.

Všetky názory Veľkej didaktiky a Komenského totiž smerujú k práci. K práci na sebe, ktorá sa rozvinie na prácu pre druhých. Pre lenivosť dnešného ľudstva (nás všetkých) už sa iba nadchýname Komenského myšlienkami, ale ich nevyužívame, pokladáme ich za detinské a neuskutočniteľné. A predsa... Sú odpozorované z prírody, z prirodzenosti samej, preto ich používanie vedie k prirodzenosti. A šťastie je prirodzené.

Potom, keď sa človek stane prirodzenejším bude ako samozrejmosť používať všetky zásady Veľkej didaktiky a bude sa čudovať ako je možné, že doteraz ich nikto nepoužíval. Bude sa čudovať rovnako ako sa my čudujeme starým málo funkčným metódam učenia.

Čitateľovi prajeme veľa úspechov a šťastia na tejto ceste.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV A CITÁCIÍ

- [1] KOMENSKÝ, J. A.: Veľká didaktika. 2. vydanie, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. s. 57
- [2] Veľká didaktika, s. 29
- [3] Zaviate doby sa prebúdzajú. Zväzok II. 1. vydanie, Stuttgart: Nakladateľstvo Stiftung Gralsbotschaft, 2000.
- [4] MÁTEJ, J. a kol.: Dejiny českej a slovenskej pedagogiky. 1.vydanie, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. s. 25.
- [5] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 25
- [6] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 27
- [7] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 27
- [8] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 27
- [9] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 34
- [10] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 43
- [11] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 74
- [12] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 80
- [13] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 96
- [14] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 94-96
- [15] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 118
- [16] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 82-83
- [17] Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, s. 90
- [18] Veľká didaktika, s. 13-17
- [19] ABD-RU-SHIN: Vo Svetle Pravdy. 3. vydanie, Stuttgart: Nakladateľstvo Stiftung Gralsbotschaft, 1998. 998 s.
- [20] Biblia. Londýn: Slovenská evanjelická cirkev a.v. v ČSSR, 1989. s. 862, (Mk 4:3-20)
- [21] Veľká didaktika, s. 34
- [22] Vo Svetle Pravdy, s. 452
- [23] Veľká didaktika, s. 40
- [24] Veľká didaktika, s. 41
- [25] Veľká didaktika, s. 56

- [26] Veľká didaktika, s. 70
- [27] Veľká didaktika, s. 71-74
- [28] Veľká didaktika, s. 73
- [29] Veľká didaktika, s. 75
- [30] Veľká didaktika, s. 84
- [31] Veľká didaktika, s. 88
- [32] BAJTOŠ, J.: Didaktika technických predmetov. 1. vydanie, Žilina: EDIS – vydavateľstvo Žilinskej Univerzity, 1999. s. 42
- [33] Veľká didaktika, s. 98-110
- [34] Veľká didaktika, s. 110-122
- [35] Veľká didaktika, s. 122-135

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ABD-RU-SHIN: Vo Svetle Pravdy. 3. vydanie, Stuttgart: Nakladateľstvo Stiftung Gralsbotschaft, 1998. 998 s.

BAJTOŠ, J.: Didaktika technických predmetov. 1. vydanie, Žilina: EDIS – vydavateľstvo Žilinskej Univerzity, 1999. 139 s.

Biblia. Londýn: Slovenská evanjelická cirkev a.v. v ČSSR, 1989. 1088 s.

KOMENSKÝ, J. A.: Veľká didaktika. 2. vydanie, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. 278 s.

MÁTEJ, J. a kol.: Dejiny českej a slovenskej pedagogiky. 1.vydanie, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. 542 s.

Zaviate doby sa prebúdzajú. Zväzok II. 1. vydanie, Stuttgart: Nakladateľstvo Stiftung Gralsbotschaft, 2000.